

DE BRIEF IN BERLIJN

Bij De Harmonie verschenen van Ian McEwan:

De laatste dag van de zomer

Tussen de lakens

De cementen tuin

De troost van vreemden

Het imitatiespel

Of sterven wij?

Het kind in de tijd

De dagdromer

Zwarte honden

Ziek van liefde

Amsterdam

Boetekleed

Zaterdag

Aan Chesil Beach

Ian McEwan

DE BRIEF IN BERLIJN

Vertaling Heleen ten Holt

De Harmonie Amsterdam

Voor Penny

Het werk aan het burchtplein werd ook onnodig bemoeilijkt (onnodig wil zeggen, dat voor het hol zelf dat uitgraven eigenlijk geen enkel nut had), doordat op de plek waar het plein was geprojecteerd, de grond erg los en zanderig was, de aarde moest daar juist vast worden aangestampt om het grote mooi gewelfde en ronde plein te vormen. Voor een dergelijk werk heb ik alleen mijn voorhoofd. Met mijn voorhoofd heb ik dus duizenden keren, dagen en nachten lang, tegen de aarde geramd, was verheugd als ik bloedde, want dat was een bewijs dat de wand stevig begon te worden en op die manier, dat zal men moeten toegeven, heb ik mijn burchtplein wel verdiend.

Franz Kafka *Het hol*

Na het eten keken we naar een aardige film: Bob Hope in *De prinses en de piraat*. Daarna gingen we in de Grote Zaal zitten en luisterden naar *De Mikado*, veel te langzaam gespeeld op de grammofoon. De Premier zei dat het stuk 'het Victoriaanse tijdperk terugbracht, tachtig jaren in de geschiedenis van ons eiland die zich kunnen meten met het tijdperk van de Antonijnen'. Maar nu viel 'de schaduw van de overwinning' op ons... Na deze oorlog, vervolgde de Premier, zouden we zwak zijn, zouden we geen geld en geen kracht hebben en zouden we tussen twee grote machten, de Verenigde Staten en de Sovjetunie, in liggen. (Diner bij Churchill op Chequers, tien dagen na afloop van de Conferentie van Jalta.)

John Colville

The Fringes of Power: Downing Street Diaries 1939-1955

EEN

Luitenant Lofting was degene die het gesprek domineerde. ‘Kijk, Marnham, je bent net aangekomen en er is dus geen reden waarom je de situatie hier zou moeten kennen. Het probleem ligt niet bij de Duitsers en de Russen. Zelfs niet bij de Fransen. Het ligt bij de Amerikanen. Ze weten niets. Erger nog, ze willen niets leren. Ze luisteren niet. Dat is hun aard.’

Leonard Marnham, een employé van de Britse telefoondienst, had nog nooit in levenden lijve een Amerikaan ontmoet, maar hij had jarenlang een diepgaande studie van hen gemaakt in de plaatselijke bioscoop. Hij glimlachte met gesloten mond en knikte. Hij tastte in zijn binnenzak naar zijn verzilverde sigarettenkoker. Lofting hield zijn handpalm omhoog als een groetende Indiaan om het aanbod te voorkomen. Leonard sloeg zijn benen over elkaar, nam een sigaret en tikte een paar keer met het uiteinde op de koker.

Loftings arm schoot over het bureau naar voren en bood hem in de volle lengte gestrekt een vuurtje aan. Terwijl de jonge burger zijn hoofd naar het vlammetje boog, vervolgde hij: ‘Zoals je je zult kunnen voorstellen, hebben we een aantal samenwerkingsprojecten met hen, gezamenlijk gebruik van hulpmiddelen, expertise, dat soort

dingen. Maar denk je dat de Amerikanen ook maar enig benul van teamgeest hebben? Ze spreken iets af en gaan vervolgens hun eigen gang. Ze doen dingen achter onze rug, ze houden informatie achter, ze praten tegen ons alsof we achterlijk zijn.’ Luitenant Lofting verschikte het vloeiblad, het enige voorwerp dat op zijn metalen bureau lag. ‘Vroeg of laat zal Harer Majesteits Regering zich genoodzaakt zien zich hard op te stellen.’ Leonard wilde iets zeggen maar Lofting wuifde het weg. ‘Laat ik je een voorbeeld geven. Ik ben de Britse verbindingsofficier voor de interzonale zwemwedstrijd volgende maand. Niemand zal kunnen tegenspreken dat wij hier in het stadion over het beste zwembad daarvoor beschikken. Het is duidelijk de geschiktste plaats voor het evenement. De Amerikanen hebben daar al weken geleden mee ingestemd. Maar waar denk je dat de wedstrijd nu gehouden wordt? Ergens in het zuiden, in hun zone, in een of ander modderig zwembadje. En weet je waarom?’

Lofting praatte er nog tien minuten over door.

Toen alle slinkse streken met betrekking tot de zwemwedstrijd uit de doeken leken te zijn gedaan, zei Leonard: ‘Majoor Sheldrake had hier apparatuur voor me en verzegelde instructies. Weet u daar iets van?’

‘Ik wou er net over beginnen,’ zei de luitenant scherp. Hij zweeg even, alsof hij zijn krachten verzamelde. Toen hij weer begon te spreken, jodelde hij bijna van ergernis.

‘De enige reden waarom ik hierheen ben gestuurd, zie je, was om op jou te wachten. Toen majoor Sheldrakes overplaatsing erdoor kwam, was het de bedoeling dat ik hier de zaak van hem zou overnemen en aan jou overdragen. Nu kwam het toevallig zo uit, en dat had niets met mij te maken, dat er tussen majoor Sheldrakes vertrek en mijn aankomst hier een hiaat zat van achtenveertig uur.’ Hij

zweeg even. Het klonk alsof hij zijn uitleg met zorg had voorbereid. ‘Klaarblijkelijk hebben de Yanks daar een enorme heibel over gemaakt, hoewel de zending in een afgesloten ruimte werd bewaakt en jouw verzegelde envelop in het kantoor van de commandant in de brandkast lag. Ze stonden erop dat er de hele tijd iemand direct verantwoordelijk voor de spullen moest zijn. Er kwamen telefoontjes van de brigadier, allemaal in opdracht van de Generale Staf, naar het kantoor van de commandant. Niemand kon iets doen. Ze zijn met een vrachtwagen gekomen en hebben de hele zwik meegenomen: de envelop, de kisten, alles. Toen kwam ik aan. Mijn nieuwe instructies luidden dat ik op jou moest wachten, wat ik dan ook de afgelopen vijf dagen heb gedaan, me ervan vergewissen dat je bent wie je zegt dat je bent, je de situatie uitleggen en je dit contactadres geven.’

Lofting haalde een bruine envelop uit zijn zak en gaf hem over de tafel heen aan Leonard. Op hetzelfde ogenblik reikte Leonard hem zijn papieren aan. Lofting aarzelde. Hij had nog een onaangename boodschap.

‘Het zit zo: nu de hele zending, wat er ook inzakt, aan hen is overgedragen, geldt dat ook voor jou. Jij bent ook overgedragen. Voorlopig val je onder hun verantwoordelijkheid. Je krijgt je instructies van hen.’

‘O, mij best,’ zei Leonard.

‘Verdomd vervelend, zou ik zeggen.’

Nu zijn plicht was vervuld, stond Lofting op en gaf hem een hand.

De legerchauffeur die Leonard eerder die middag van het vliegveld Tempelhof hierheen had gebracht, wachtte op het parkeerterrein van het Olympisch stadion. Leonard's kamers lagen een paar minuten rijden van het stadion vandaan. De korporaal maakte de kofferbak van de

kleine kakikleurige auto open maar scheen het niet tot zijn taak te rekenen om de koffers eruit te tillen.

Platanenallee 26 was een modern gebouw met een lift in de hal. Zijn appartement was op de derde verdieping en had twee slaapkamers, een grote zitkamer, een eetkeuken en een badkamer. Leonard woonde nog bij zijn ouders in Tottenham en reisde elke dag op en neer naar Dollis Hill. Hij liep met grote stappen de kamers door, deed alle lichten aan. Er waren allerlei moderne snufjes. Er stond een grote radio met roomwitte knoppen, op een stel bijzettafeltjes stond een telefoon, met een goede plattegrond van Berlijn ernaast. Er stonden door het leger verstrekte meubels: een bankstel met een vlekkerig bloempatroon, een poef met leren kwasten, een staande lamp die niet helemaal recht stond en, tegen de verste muur van de zitkamer, een schrijfbureau met dikke, kromme pootjes. Hij genoot van de weelde een slaapkamer te kunnen kiezen en pakte met zorg zijn koffers uit. Zijn eigen flat: hij had niet gedacht dat hij daar zo blij mee zou zijn. Hij hing zijn beste, zijn op een na beste en zijn daagse grijze pak in een muurkast, waarvan de deur met een aanraking van zijn hand open- en dichtschoof. Op het bureau legde hij zijn sigarettenkoker neer, die aan de binnenkant van teakhout was en aan de buitenkant verzilverd, met zijn initialen erin gegraveerd, een afscheidscadeau van zijn ouders. Zijn zware tafelaansteker in de vorm van een neoklassieke urn zette hij ernaast. Zou hij ooit visite krijgen?

Pas toen alles tot zijn bevrediging was uitgesteld, nam hij de tijd om in de leunstoel onder de staande lamp te gaan zitten en de envelop open te maken. Hij was teleurgesteld. Het was een uit een memoblok gescheurd velletje. Er stond geen adres op, alleen een naam, Bob Glass, en een Berlijns telefoonnummer. Hij had de plattegrond op de

eettafel willen uitspreiden, kijken waar hij zijn moest, zijn route uitstippelen. Nu zou hij de instructies moeten volgen van een vreemde, een Amerikaan nog wel, en hij zou de telefoon moeten gebruiken, een apparaat waarmee hij zich, ondanks zijn beroep, niet op zijn gemak voelde, zijn ouders hadden er geen, zijn vrienden hadden er geen van allen een, en op zijn werk hoefde hij zelden te bellen. Hij legde het vierkante blaadje op zijn knie en draaide moeizaam het nummer. Hij wist hoe hij wilde klinken. Ontspannen, doelbewust. *Met Leonard Marnham. Ik meen dat u een telefoontje van mij verwacht.* De telefoon werd onmiddellijk opgenomen en een stem zei kortaf: ‘Glass!’

Leonard verviel meteen tot het Engelse gestamel dat hij in een gesprek met een Amerikaan juist had willen vermijden. ‘O ja, eh, neemt u me niet kwalijk, maar ik eh...’

‘Met Marnham?’

‘Eh, ja, inderdaad. Met Leonard Marnham. Ik meen dat u...’

‘Schrijf dit adres op. Nollendorfstrasse 10, bij de Nollendorfplatz. Ik verwacht je daar morgenochtend om acht uur.’

De verbinding werd verbroken terwijl Leonard het adres op zijn vriendelijkste toon herhaalde. Hij voelde zich dom. Hij bloosde in zijn eentje. Hij zag zichzelf in een wandspiegel en liep er hulpeloos heen. Zijn bril, gelig verkleurd door uitgezweet lichaamsvet – althans dat was zijn theorie – balanceerde absurd op zijn neus. Als hij hem afzette, had zijn gezicht iets onbevredigends. Langs de zij-kanten van zijn neus liepen rode striemen, deuken in de structuur van het bot zelf. Hij zou zijn bril eigenlijk niet moeten dragen. De dingen die hij echt wilde zien, waren dichtbij. Schakelschema’s, de draadjes in een elektronen-

buis, iemand anders' gezicht. Het gezicht van een meisje. Zijn huiselijke rust was verdwenen. Hij begon weer door zijn nieuwe domein op en neer te lopen, achtervolgd door onhandelbare verlangens. Ten slotte riep hij zichzelf tot de orde door aan de eettafel een brief aan zijn ouders te gaan zitten schrijven. Het opstellen van zo'n brief kostte hem moeite. Hij hield bij het begin van elke zin zijn adem in en liet hem als hij aan het eind was gekomen met een zucht weer los. *Lieve mam en pap. De reis hierheen was saai maar er is in elk geval niets misgegaan! Ik ben vanmiddag om vier uur aangekomen. Ik heb een mooie flat met twee slaapkamers en telefoon. Ik heb nog geen kennisgemaakt met de mensen voor wie ik ga werken maar ik denk dat Berlijn me wel zal bevallen. Het regent hier en het is verschrikkelijk winderig. Je ziet erg veel bomschade, zelfs in het donker. Ik heb nog geen kans gehad mijn Duits te proberen...*

Algauw dreven honger en nieuwsgierigheid hem de deur uit. Hij had de route op de kaart opgezocht en liep in oostelijke richting naar de Reichskanzlerplatz. Leonard was veertien toen Duitsland capituleerde, oud genoeg om zijn hoofd vol te hebben met de namen en vermogens van gevechtsvliegtuigen, schepen, tanks en kanonnen. Hij had de invasie in Normandië en de opmars naar het oosten door Europa en daarvoor door Italië naar het noorden gevolgd en begon nu pas de namen van alle belangrijke veldslagen een beetje te vergeten. Het was onmogelijk voor een jonge Engelsman die voor het eerst in Duitsland was om het land niet in de eerste plaats als een overwonnen natie te zien en trots te zijn op de overwinning. Hij had de oorlog bij zijn oma doorgebracht, in een dorp in Wales waar nooit een vijandelijk vliegtuig over was gevlogen. Hij had nooit een geweer aangeraakt of horen afgaan buiten een schietbaan; desondanks en ondanks het feit dat het ei-

genlijk de Russen waren die Berlijn hadden bevrijd, wandelde hij die avond door de vriendelijke Berlijnse woonwijk – de wind was gaan liggen en het was warmer geworden – met de trotse stap van een bezitter, alsof zijn voeten zich bewogen op het ritme van een toespraak van Churchill.

Voor zover hij het kon zien, was er hard aan de wederopbouw gewerkt. Er lag een nieuw trottoir en er waren sprietige jonge platanen geplant. Het puin van de gebombardeerde huizen was op veel plaatsen netjes opgeruimd, de grond was geëgaliseerd en er lagen nette stapeltjes oude bakstenen waar het cement was afgebikt. De nieuwe gebouwen, zoals dat waar hij in woonde, maakten een negentiende-eeuws solide indruk. Aan het eind van de straat hoorde hij de stemmen van Engelse kinderen. Een RAF-officier en zijn gezin kwamen thuis, een bevredigend bewijs dat hij in een overwonnen stad was.

Hij kwam uit op de Reichskanzlerplatz, die enorm groot en leeg was. In het okerkleurige schijnsel van de pas geplaatste betonnen straatlantarens zag hij een groot openbaar gebouw waarvan alleen nog een muur met benedenramen overeind stond. In het midden leidden een paar stoeptreden naar een brede deuropening met een omlijsting en fronton van fraai bewerkte steen. De deur zelf, die heel zwaar moest zijn geweest, was er in zijn geheel uitgeblazen zodat je nu en dan de koplampen kon zien van auto's in de volgende straat. Het was moeilijk geen jongensachtig genoeg te scheppen in de duizendponders die daken van huizen hadden gelicht en hun inhoud weggeblazen, zodat alleen de gevels met lege ramen overbleven. Twaalf jaar geleden zou hij misschien zijn armen hebben gespreid, de motor van een vliegtuig hebben nagedaan en gedurende een paar triomfantelijke minuten

een bommenwerper zijn geworden. Hij liep een zijstraat in en vond een Eekkneipe.

De kroeg was vol rumoer van oudemannenstemmen. Er was hier niemand van onder de zestig, maar geen mens lette op hem toen hij ging zitten. De vergelende perkamenten lampenkappen en dichte walm van sigarenrook garandeerden zijn privacy. Hij keek hoe de man achter de bar het bier inschonk dat hij met zijn zorgvuldig ingestudeerde zinetje had besteld. Het glas werd gevuld, de opkomende schuimkop er met een spatel afgeschoven, weer bijgevuld en toen liet hij het een tijdje staan. Daarna werd het hele proces herhaald. Er gingen bijna tien minuten voorbij voordat Leonards pils goed werd gekeurd om te worden geserveerd. Op een kort menu in gotisch schrift herkende en bestelde hij Bratwurst mit Kartoffelsalat. Hij struikelde over de woorden. De ober knikte en liep meteen weg, alsof hij het niet kon verdragen aan te horen hoe zijn taal bij een tweede poging nog een keer werd mishandeld.

Leonard had nog geen zin om naar de stilte van zijn flat terug te gaan. Toen hij had gegeten, bestelde hij een tweede glas bier en daarna nog een. Terwijl hij zat te drinken, begon het gesprek van drie mannen aan het tafeltje achter hem tot zijn bewustzijn door te dringen. Hun conversatie was steeds luider geworden. Hij had geen andere keus dan te luisteren naar het gedreun van de door elkaar schreeuwende stemmen. Ze schenen elkaar niet zozeer tegen te spreken als wel te proberen hetzelfde argument met nog meer kracht te poneren. Eerst hoorde hij alleen de naadloze, ingebedde patronen van klinkers en lettergrepen, de dwingende, gebroken ritmes, de vertraagde totstandkoming van Duitse zinnen. Maar toen hij zijn derde glas bier ophad, merkte hij dat zijn Duits beter begon te worden en

kon hij afzonderlijke woorden onderscheiden, waarvan de betekenis als hij er even over nadacht duidelijk was. Na zijn vierde glas hoorde hij nu en dan zinnen die zich onmiddellijk lieten begrijpen. Rekening houdend met de tijd die het inschenken in beslag nam, bestelde hij nog een halve liter. Toen hij aan zijn vijfde glas bezig was, begon hij het Duits steeds beter te verstaan. Er was geen twijfel aan het woord Tod en even later Zug en het werkwoord brengen. Hij hoorde tijdens een korte stilte een vermoeid uitgesproken manchmal. *Soms waren zulke dingen nodig.*

Het gesprek kreeg weer vaart. Het was duidelijk dat het op gang werd gehouden doordat de mannen elkaar met hun gesnoef probeerden te overstemmen. Wie aarzelde werd zonder pardon opzijgeschoven. Ze vielen elkaar meedogenloos in de rede, elke stem snoefde nog luider, droeg nog betere voorbeelden aan dan de vorige. Nu hun geweten was bevrijd door een bier dat twee keer zo sterk was als het Engelse en dat werd geschonken in iets dat niet veel kleiner was dan de Engelse pullen, zaten de mannen met genot verhalen te vertellen waarover ze vol ontzetting in elkaar hadden moeten krimpen. Ze schreeuwden hun bloedige daden het hele café door. *Mit meinen blossen Händen!* Elk van hen brulde anekdotes, totdat zijn maten klaar waren hem te overschreeuwen. Ze riepen snauwend terzijdes, betuigden met giftig grommende stemmen hun instemming. Andere klanten in het café zaten over hun eigen gesprekken gebogen en waren niet onder de indruk. Alleen de barman wierp nu en dan een blik in de richting van het drietal, ongetwijfeld om te kijken hoe het met hun glazen stond. *Eines Tages werden mir alle dafür dankbar sein.* Toen Leonard opstond en de barman naar hem toe kwam om de streepjes op zijn bierviltje op te tellen, kon hij de verleiding niet weerstaan zich om te draai-

en en naar de drie mannen te kijken. Ze waren ouder, brozer dan hij had gedacht. Een van hen zag hem en de twee anderen draaiden zich naar hem toe. De eerste hief zijn glas met de theatrale hartelijkheid van een oude dronkaard. 'Na, junger Mann, bist wohl nicht aus dieser Gegend, wie? Komm her und trink einen mit uns. Ober!' Maar Leonard telde Duitse merken neer in de hand van de barman en deed of hij het niet hoorde. De volgende ochtend was hij om zes uur op om een bad te nemen. Hij nam er de tijd voor om te kiezen wat hij zou aantrekken en aarzelde tussen verschillende tinten grijs en verschillende witte weefsels. Hij trok zijn op een na beste pak aan en trok het weer uit. Hij wilde er niet uitzien zoals hij door de telefoon had geklonken. De jonge man die in zijn onderbroek en het extra dikke hemd dat zijn moeder had ingepakt in de kast stond te kijken naar drie pakken en een tweed jasje, had een vaag vermoeden van de macht van de Amerikaanse stijl. Hij had het gevoel dat zijn stijve manieren misschien een beetje lachwekkend waren. Het feit dat hij Engels was, gaf hem niet dat geruststellende gevoel dat de vorige generatie eraan had ontleend. Hij voelde zich eerder kwetsbaar. Amerikanen schenen daarentegen volkomen tevreden te zijn met wat ze waren. Hij koos het sportjasje en een gedurfde knalrode tricot das die min of meer schuilging onder een handgebreide trui met een hoge hals.

Nollendorfstrasse 10 was een hoog, smal gebouw dat juist werd opgeknapt. Werklui die de gang aan het schilderen waren, moesten hun ladders weghalen om Leonard door te laten naar de smalle trap. De bovenste verdieping was al klaar en er lag vloerbedekking. Er kwamen drie deuren op de gang uit, waarvan er een op een kier stond. Er kwam een zoemend geluid uit. Daar bovenuit riep een

stem: ‘Ben jij dat, Marnham? Kom toch binnen, man.’ Hij kwam in een vertrek dat gedeeltelijk kantoor en gedeeltelijk slaapkamer was. Aan een van de muren hing een grote plattegrond van de stad en daaronder stond een onopgemaakt bed. Glass zat aan een rommelig bureau met een elektrisch scheerapparaat zijn baard bij te werken. Intussen roerde hij met zijn vrije hand oploskoffie in twee met heet water gevulde bekers. Op de vloer stond een elektrische ketel.

‘Ga zitten,’ zei Glass. ‘Gooi dat overhemd maar op het bed. Suiker? Twee scheppen?’

Hij lepelde de suiker uit een papieren zak en melkpoeder uit een potje en roerde zo hard dat de koffie op de in de buurt liggende papieren spatte. Terwijl Glass zijn overhemd dichtknoopte, ving Leonard een glimp op van een gedrongen lichaam, dat tot op de schouders bedekt was met stugge zwarte haartjes. Hij knoopte zijn boord strak om een dikke nek. Van het bureau pakte hij een voorgeknoopte das met een elastiek eraan dat zich met een klapje om zijn hals sloot terwijl hij opstond. Hij maakte geen beweging te veel. Hij pakte zijn jasje van de rugleuning van een stoel en liep naar de kaart aan de muur terwijl hij het aantrok. Zijn pak was donkerblauw en gekreukeld en had hier en daar glimmende slijtplekken. Leonard keek toe. Er waren manieren om je kleren te dragen die ze volkomen irrelevant maakten, zodat je je alles kon permitteren.

Glass klopte met de rug van zijn hand op de kaart. ‘Heb je de stad al verkend?’

Leonard, die er nog niet op vertrouwde dat hij het zou kunnen laten om weer iets als ‘Nou, eh, om de waarheid te zeggen eigenlijk niet, nee,’ te stamelen, schudde zijn hoofd.

‘Ik heb net een rapport gelezen. En daar staat in – het is louter giswerk – maar ze zeggen dat er tussen de vijf- en tienduizend mensen hier in de stad voor een inlichtingendienst werken. Ik bedoel als je de mensen op de achtergrond niet meerekent. Ik bedoel de mensen in het veld. Spionnen.’ Hij hield zijn hoofd achterover en richtte zijn baard op Leonard tot hij tevreden was met diens reactie. ‘De meesten doen het freelance, als bijbaantje, jonge jongens, Hundert-Mark-Jungen die in kroegen rondhangen. Die verkopen je een verhaal voor de prijs van een paar biertjes. Ze kopen ook. Ben je al in Café Prag geweest?’

‘Nee, nog niet.’

Glass beende terug naar zijn bureau. Hij had de kaart tenslotte niet echt nodig. ‘Het is daar net de termijnmarkt van Chicago. Je moet er eens gaan kijken.’

Hij was ongeveer een meter vijfenzestig lang, een kleine vijftien centimeter korter dan Leonard. Zijn pak leek te krap voor hem. Hij glimlachte maar zag eruit alsof hij elk ogenblik de kamer kort en klein zou kunnen slaan. Toen hij ging zitten, gaf hij een harde klap op zijn knie en zei: ‘Zo. Welkom!’ Zijn hoofdhaar was ook stug en donker. Het was hoog ingeplant en golfde naar achteren. Met zijn hoge voorhoofd had hij iets weg van een geleerde uit een stripverhaal die tegen de harde wind in loopt. Zijn baard was daarentegen stijf en massief en hield het licht vast. Hij stak als een wig naar voren, als de baard van een houten Noach.

Van de overkant van de gang kwam door de open deur de urineachtige lucht van in de verte verbrandende toast naar binnen. Glass sprong overeind, schopte de deur dicht en ging weer zitten. Hij nam een grote slok van de koffie die Leonard zo heet vond dat hij er alleen maar voorzichtig van kon nippen. Hij smaakte naar gekookte kool. Het was het beste je op de suiker te concentreren.

Glass leunde naar voren op zijn stoel. ‘Vertel maar wat je weet.’

Leonard deed verslag van zijn gesprek met Lofting. Zijn eigen stem klonk hem gemaakt in de oren. Ter ere van Glass sprak hij zijn t’s en a’s op zijn Amerikaans uit.

‘Maar je weet niet wat voor apparatuur het is of wat je ermee moet testen?’

‘Nee.’

Glass rechtte zijn rug tegen de rugleuning van zijn stoel en vouwde zijn handen achter zijn hoofd. ‘Die idioot van een Sheldrake. Kon niet rustig op zijn kont blijven zitten toen zijn promotie erdoor was. Heeft je spullen zomaar achtergelaten, zonder dat er iemand verantwoordelijk voor was.’ Glass keek Leonard meewarig aan. ‘Britten. Die lui daar in het stadion nemen niets serieus. Ze hebben het te druk met de gentleman uit te hangen. Maar hun werk doen ze niet.’

Leonard zei niets. Hij vond dat hij loyaal moest zijn.

Glass proostte naar hem met zijn koffiekop en glimlachte. ‘Maar jullie technici zijn zeker anders, hè?’

‘Misschien.’

Terwijl hij dat zei, ging de telefoon. Glass greep de hoorn, luisterde even en zei toen: ‘Nee, ik kom eraan.’ Hij legde de hoorn op de haak en stond op. Hij liet Leonard voorgaan naar de deur. ‘Je weet dus niets van het depot? Niemand heeft het met je over Altglienicke gehad?’

‘Ik ben bang van niet.’

‘We gaan er nu heen.’

Ze stonden in de gang. Glass gebruikte drie sleutels om zijn deur af te sluiten. Hij schudde zijn hoofd en glimlachte bij zichzelf terwijl hij mompelde: ‘Die Britten. Die Sheldrake, die stomme lul.’